

ROKEACH DEĞERLER ENVANTERİ GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI

Ayşem ÇALIŞKUR^[*]

A. Esra ASLAN^[**]

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Rokeach'ın 1967 yılında ilk kez geliştirdiği değerler envanterinin güvenilirlik ve geçerlik çalışmasını yapmaktır.

Araştırmada İstanbul ilinde iki ayrı üniversitede, Üniversite Seçme ve Yerleştirme puan türleri esasına göre Eşit Ağırlıklı (EA-2), Sayısal (SAY-2), Sözel (SÖZ-2) ve Dil (DİL) puanlarından üniversite sınavını kazanmış, farklı bölümlerde öğrenim gören 17-39 yaş arası, çoğunluğu lisans birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden, toplam (N=283) veri toplanmıştır. Analizlerde, ayrıca 37 öğrencinin verileri güvenilirlik çalışmasının test-tekrar test analizlerinde kullanılmıştır.

Rokeach Değerler Envanteri'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması doğrultusunda korelatif yöntem ve faktör analizi yöntemleri uygulanmıştır. Testin test-tekrar test güvenilirliğini belirlemek üzere ilk aşamada, aynı öğrenci gruplarına aynı test iki farklı zamanda verilmiş ve iki ayrı uygulama arasındaki fark olup olmadığını belirlemek üzere, bir sıralama ölçeği olan değerler envanterine uygun nonparametrik Wilcoxon Testi yapılmıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, amaçsal değerlerin hiçbirinde birinci ve ikinci uygulama arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sıralama ölçeği türünde olan Rokeach değerler envanterinin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının bulunması için Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayılarının amaçsal değerler için $Rho= .13$ ile $.78$ arasında, araçsal değerler için ise $Rho= .12$ ile $.62$ arasında değiştiği görülmüştür. Amaçsal değerler alt testinin 9.(heyecanlı bir yaşam) madde ve 16. madde (sosyal onay) hariç tüm maddeleri için anlamlı

[*] Yrd. Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

[**] Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

korelasyon sonuçları elde edilmiştir. Envanterin geçerlik çalışması kapsamında, yapı geçerlik düzeyini belirlemek üzere Kaiser-Meyer-Olkin analizi sonucunda elde edilen KMO=(.51) değeri, çalışma grubunun eleman sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Barlett test sonucunda da $\chi^2=2989,25$ ($p<.001$) anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Faktör analizinden elde edilen yedi faktör, testin ölçmeyi amaçladığı değerler değişkeninin varyansının toplam %43,336'sını açıklamaktadır.

Envanterin kriter geçerliği çalışmasında, Rokeach Değerler Envanteri'nin Maltepe Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği bölümü 1. ve 2. sınıf öğrencilerinden 32 kız, 5 erkek öğrenci olmak üzere toplam 37 kişiye hem Rokeach Değerler Envanteri, hem de Türkiye koşullarına göre uyarlanmış, geçerli ve güvenilir olan "Değerlerin Tetkiki Testi" verilmiştir. İki testin boyutları arasında Spearman-rho formülüne göre -3 değer boyutu hariç- anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

Rokeach Değerler Envanteri, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması sonuçlarına göre testin kapsam sınırları içinde araçsal ve amaçsal boyutlarda değerleri ölçebilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Değerler, Rokeach Değerler Envanteri, değer ölçümü.

Rokeach Values Inventory Reliability and Validity Study

Abstract

The purpose of this study is to implement the reliability and validity study for the values inventory developed by Rokeach for the first time in 1967.

In the study, Total data (N=283) has been collected from two different universities in Istanbul. The selection and placement scores received from the university entrance exam, i.e. Equal Weighted (EA-2), Numerical (SAY-2), Verbal (SÖZ-2) and Language (DİL) were taken into consideration for the selection of the students from different departments, between the ages of 17-39; mostly from the first and second year undergraduate students. In the analyses, the data collected from 37 students, were used in the reliability study test-retest analysis.

Correlation method and factor analyses were applied in accordance with the reliability and the validity study of Rokeach Values Inventory. In the first stage, the same test was given to the same groups of students at two different times in order

to determine the test-retest reliability of the test and nonparametric Wilcoxon test appropriate for the values inventory which is ranking scale, was applied in order to determine whether there is any difference between two separate applications or not. According to the results of the statistical analyses, there was no statistically significant difference found between the first and second application. Spearman correlation coefficient was calculated to determine the test-retest reliability coefficient of the ranking scale type Rokeach values inventory. It was observed that the reliability coefficients ranged between $Rho=.13$ and $.78$ for terminal values and between $Rho=.12$ and $.62$ for instrumental values. Significant correlation results were obtained for all Articles of the terminal value sub-test except Article 9 (an exciting life) and Article 16 (social approval). The $KMO=(.51)$ value obtained as a result of the Kiaser-Meyer-Olkin analysis to determine the structural validity level within the scope of the study for the inventory validity, shows that the number of elements of the study group is enough to do factor analysis. A significant result $\chi^2= 2989.25$ ($p<.001$) was obtained as a result of Bartlett Test. Seven factors obtained from the factor analysis, explains totally 43.336% of the variance of the values variable that is aimed to be determined by the test. In the study of criterion validity of the inventory, Rokeach Values Inventory and “Examination of Values Test” which is valid and reliable and adapted to the conditions of Turkey, were given totally 37 students including 5 male and 32 female students, among the students of 1st and 2nd classes of Maltepe University, English Language Teaching division. Significant relations were obtained between the dimensions of two test -except 3 value dimension- according to the Spearman-rho formula.

Rokeach Values Inventory can measure the values in terminal and instrumental dimensions within the limits of the test scope according to the results of the reliability and validity study.

Key words: Values, Rokeach Values Inventory, values assessment.

1. GİRİŞ

İnsan yaşamının çok yönlü doğasına bağlı olarak nasıl düşündüğümüz, nasıl hissettiğimiz ve nasıl davrandığımızla ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Davranışlarla ilgili bilgiler elde etmeye çalışılırken de İnsan Bilimleri çerçevesinde farklı bakış açıları ele alınmaktadır. İnsan biyo-psiko-sosyal bir varlık olarak düşünüldüğünde, duygu, düşünce ve davranış bir bütün olarak ve çevreyle sürekli bir etkileşim halindedir. Davranışı bireyin aileden aldığı genetik miras, geçmiş öğrenme deneyimleri, fiziksel ve sosyal çevrenin teşvik edici veya engelleyici rolü gibi unsurlar şekillendirmektedir. İnsan, düşünebilen, planlayabilen, öğrendiklerini örgütleyebilen ve kendine belirlediği amaçlar doğrultusunda çeşitli inanç, değer ve tutumlarla hareket eden bir varlıktır.

Ajzen'in Planlanmış Davranış Kuramı'na göre, davranışlar belli bir nedene dayanmaktadır. İnsanlar, davranışlarının sonuçları hakkında önceden düşünürler, bir amaç doğrultusunda niyet ederek davranışı seçer ve gerçekleştirirler. Bu kuram, davranışı belirleyici öge olarak 'niyet'i almaktadır. Ajzen, niyete etki eden üç öğeden söz etmektedir. Bunlar: (1) Kişinin davranışa yönelik tutumu, (2) Öznel değerler (normlar), (3) Fark edilen davranışsal kontrol'dür. Kişinin davranışa yönelik tutumu, davranışların sonuçlarıyla ilgili düşünceler ve değerlendirmelerdir. Öznel değerler, kişinin, başkalarının onun hakkında ne düşüneceği ile ilgili inançlarıdır. Fark edilen davranışsal kontrol ise, kişinin, belirli bir durumu kontrol edebilmeye dair düşünceleridir. Bu üç öge, kişiyi belirli bir davranışa yönelten niyet üzerinde belirleyici olur ve niyet de davranışı belirlemektedir (akt.Kağıtçıbaşı, 1999).

Kültürel Psikolojik Yaklaşım'da, Davranışçı Yaklaşım eleştirilerek, insanın dar bir çevrede gerçek ortamından uzaklaştırılmış olarak incelenmesinin yetersiz kalacağı belirtilmektedir. İnsan davranışının, kültürel ve kültürlerarası çalışmalarla geniş bir çerçevede incelenmesi; sosyalleşme, kültürel kimlik, yerel ve evrensel bağlamda davranış kavramlarının ele alınmasını sağlamıştır.

Kağıtçıbaşı (1990), kültürlerarası çalışmalar yaparken, insanın gelişim sürecinde, davranış farklılıklarını öğrenme, kalıp yargıları edinme yolları, gelenekler, örf ve adetlerin kültürden kültüre nasıl incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu noktada şu soru açığa çıkmaktadır: Değerler bireylerin inanç ve tutumlarına komut eden yapılar mıdır? Değerler; istekleri, hoşlanılan şeyleri, zevkleri arzulanabilirlik kriterleri ile iyiye karşı kötü, güzele karşı çirkin gibi ikilemler biçiminde ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan normlar, olumlu ve olumsuz davranışları farklı durumlar içinde sunmaktadır. Örneğin; toplumda başarılı olmak bir değer-

dir ve arzulan bir sonuçtur; bunun nasıl başarılaacağı normlarla tanımlanabilir (Hofstede, 1980).

Marini, değerlerin duygusal ve bilişsel yönlerinin bir arada işlev gördüğünü öne sürerek, değerleri “İnsanların bu dünyada nasıl yaşadıklarına ilişkin duygusal ve bilişsel unsurları sentezledikleri değerlendirici inançlardır” biçiminde tanımlamaktadır. Bu tanım değerler kavramına bilişsel psikolojik bir bakış açısı sunmaktadır (akt. Hitlin ve Piliavin, 2004).

Değerleri bilişsel açıdan irdeleyen Güngör (1998), “değerler insanın kognitif dünyasının başlıca unsurlarıdır” tanımlamasını yapmış ve değerlerin merkezî önemi olduğunu belirtmektedir. Değerler arasında yüksek derecede bir uyumun olması, varsa tutarsızlıkların giderilmesi insanın kendisini ahenkli hissetmesi için gereklidir. Örneğin; bir kimse özgürlük değerine önem veriyorsa otoriteriyenizme aynı şekilde değer vermesi beklenmez, yine kişinin özgürlük değeriyle birlikte sanata da değer vermesi kaçınılmaz görünmektedir.

Rokeach (1973), değerlerin ne tümüyle durağan, ne de tümüyle değişken olduğunu savunmaktadır; ona göre değerler tümüyle durağan olsaydı bireysel ve sosyal çevre asla değişmezdi, bununla birlikte değerler tümüyle değişken olsaydı insan kişiliğinin sürekliliğinden söz edilemezdi. Değerlerin niteliğinin sürdürülmesi, temel olarak önceki öğrenmelere ve diğer değerlerden mutlak olarak ayrılmasına bağlıdır. Değerlerin sürdürülmesi daima arzu edilmektedir, ancak önceden öğrenmediğimiz her bilgi doğru değildir; daha az dürüst olmak veya dünya barışı için daha az çaba harcamak gibi. Yine de mutlak olarak diğerlerinden ayrılmış değerler daha garantili sürekliliğe ve durağanlığa sahiptir.

Genel olarak değer sistemleri, çatışmaları çözmekte, karar verme üzerinde etkili olmaktadır. Değerler, çok yönlü standartlar olarak belli sosyal konularda belli bir pozisyon almayı, herhangi bir politik veya dini düşüncüyü diğerine tercih etmeyi sağlamaktadır. Ayrıca, insanın kendi ben’ini diğerlerine tanıtmaya, karşılaştırma yapmasına imkân vermektedir, değerler insanın ihtiyaçlarını ifade etmesinin de bir yolunu oluşturmaktadır.

Değerlerin ölçümüne yönelik çalışmalar 1920’li yıllarda başlamış ve envanter geliştirmeye doğru gitmiştir. Bilinen en eski değerler ölçüm aracı, Spranger’ın 1931 yılında geliştirdiği Değerlerin Tetkiki Testi’dir. Testin dördüncü ve son revizyonu ise 1964 yılında Richardson tarafından gerçekleştirilmiştir. Spranger ise daha ayrıntılı bir sınıflamaya giderek insanların değer yönelimlerini bireysel değerlerine göre “kuramsal”, “ekonomik”, “estetik”, “sosyal” “politik”, ve “dinsel” değer olarak 6 gruba ayırmıştır, bunlar:

- Kuramsal: Gerçeğe, bilgiye ve eleştirici düşünceye önem verir. Kuramsal nitelikli bireyin temel ilgisi, gerçeğin keşfidir.
- Ekonomik: Bu değeri öncelikli kişi, yararlı ve pratik olana önem vermektedir, herhangi bir etkinliğin yararlı olup olmaması onun için önemlidir. Birey yaşamı, bedensel ihtiyaçların doyumu olarak görmektedir.
- Estetik: Bu değeri öncelikli kişi, üst düzeyde biçim ve uyuma önem vermekte, herhangi bir yaşantıyı zerafet, simetri ve uygunluk açısından değerlendirmektedir.
- Toplumsal: Yardımseverlik, bencil olmama, başkalarını sevme en önemli özelliğidir. Bu değeri öncelikli kişi; kuramsal, ekonomik ve estetik tutum ve değerleri soğuk ve insana yakışmaz kabul etmektedir.
- Politik: Kişisel olarak, etkili, güçlü olmaya önem vermektedir. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret aramaktadır.
- Dinsel: Evreni bir bütün olarak algılar ve kendini bu bütünlüğün bir parçası olarak görmektedir. Mutlak şekilde doyurucu en yüksek değer tecrübeleri arayıp, mistik konulara ve yaşantılara ilgi duymaktadır (akt. Özgüven, 2003).

Değerlerin Tetkiki Testi'nin amacı, kişilikte göreceli olarak belirlenen altı değer (kuramsal, ekonomik, estetik, toplumsal, politik ve dinsel değer) ölçümüdür. Sınıflandırma doğrudan Spranger'ın "İnsan Tipleri" adlı yapıtına dayanılarak yapılmıştır (akt.Cantez, 1977). Testin orijinalinin güvenilir ve geçerli olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de Değerlerin Tetkiki Testi adıyla 1977 yılında Cantez tarafından güvenilirlik çalışması yapılarak doçentlik tezi kapsamındaki araştırmada kullanılmıştır (Cantez, 1977).

Morris 1956 yılında "Ways to Live" adlı bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçeği geliştirmede esas aldığı kuramsal yaklaşımda Morris, "faal değerler", "kavranmış değerler" ve "amaç değerler" olarak üç ayrı değer grubunu esas almıştır. Buna karşın, deneysel çalışmalarda Morris'in bu ölçekteki seçeneklerinin çeşitli yaşam biçimleri karşısında yetersiz kaldığı görülmüştür. Daha sonra ölçek üzerinde yapılan revizyon çalışmalarında sonuç versiyonu düzenlenmiştir; böylece 13 farklı yaşam kavramı, ayrıntılı senaryolarla betimlenerek itemler deneklere sunulmuştur. Dempsey ve Dukes 1966 yılında ölçeğin kısa versiyonunu geliştirmişlerdir, buradaki amaç ölçeği basitleştirip sunulan senaryolara bağlı itemleri sadeleştirmek olmuştur (akt.Bilsky ve Koch, 2000).

Killman (1975), “Insight Test” adlı kişilerarası değer yapılarını ölçen bir ölçek geliştirmiştir. Killman, 18 farklı değeri ifade eden resimler üzerinden kişilerin kişilerarası ilişkilerini şekillendiren değerler belirlenmektedir. Değerlendirme, 7 dereceli Likert tipi cetvel üzerinde yapılmaktadır. (akt.Bilsky ve Koch, 2000) .

McClelland ve arkadaşları, motivasyon üzerindeki çeşitli çalışmalarında iki temel motiv grubu belirlemişlerdir. Biyolojik ihtiyaçlara karşılık gelen örtük motivleri hariç tutarak benliğe yüklenen değerleri ifade eden açık motivleri ölçmek üzere, “Personal Values Questionnaire”i geliştirmişlerdir (McClelland, 1991). Bu ölçek, 3 temel açık motivi ölçmeye hizmet etmektedir: “Başarı”, “güç” ve “ilişki”. Kişisel Değerler Ölçeği’nde 3 motiv grubuna karşılık gelen 10 item yer almakta ve subjektif önem derecesine göre denekler tarafından değerlendirilmektedir (akt.Bilsky ve Koch, 2000). Bu değerlerin güvenirlilik ve geçerliğini sınamak için, Schwartz 54 ülkeden 97 örneklem grubuna ait verilerini analiz etmiştir; sonuçlar kuramı destekler niteliktedir (akt.Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Schwartz da, McClelland’a benzer biçimde motivasyonel durumlara ilişkin değer tiplerine ait bir ölçek geliştirerek “Schwartz Değer Listesi”ni hazırlamıştır. Bu listede yer alan özaşkınlık ve özgenişletim boyutları, McClelland’ın başarı, güç ve ilişki motivlerine karşılık gelmektedir. Bu liste, Rokeach Değer Envanteri’ne içerik bakımından benzemekle birlikte kuramsal anlamdaki yapılanma farklıdır ve değer itemi sayısı Rokeach Değer Envanteri’nden daha fazladır. Ölçekte, 10 değer grubunda toplam 56 değer yer almaktadır. Değer itemleri ise farklı değer boyutlarına göre gruplanmıştır. Öncelikle Muhafazacı Yaklaşım/ Yeniliğe Açıklık, Özaşkınlık/ Özgenişletim boyutları ayrılan iki temel eksen bulunmaktadır. Muhafazacı Yaklaşım “geleneksellik”, “uyuma” ve “güvenlik” değerlerini kapsamaktadır. Yeniliğe Açıklık boyutunda, “özyönelim” ve “uyarılım” değer grupları bulunmakta, Özaşkınlık boyutunda “evrenselcilik” ve “iyilikseverlik” değer grupları yer almaktadır. Son olarak özgenişletim boyutu, “güç” ve “başarı” değer gruplarını kapsar. Bu boyutlarda bulunan değerler içinde sadece “hazcılık” değeri hem Yeniliğe Açıklık hem de Özgenişletim değer grubuna dahil özellikler barındırmaktadır (akt. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Rokeach’a göre, değerler davranışa farklı tarzlarda rehberlik eden çok yönlü standartlardır. Değerlerin temel görevleri;

- Bireyi sosyal konularda belirli bir pozisyon almaya yöneltmek,
- Belirli bir politik veya dini ideolojiyi diğerine tercih etmesini sağlamak,
- Kendisini ifade etmesine rehberlik etmek,

- Bireyin kendisini ve diğerlerini değerlendirmesinde ve yargılamasında, kendisini veya diğerlerini yüceltmesi veya kusurlu bulmasında ölçüt olmak,
- Bireyin kendisini diğerleriyle kıyaslayarak ahlâklılığını değerlendirmesinde ölçü olmak,
- Diğerlerini etkilemede ve iknâ etmeye dayanak oluşturmak,
- Psikoanalitik anlamda, kişisel veya sosyal olarak kabul edilemez nitelikteki tutum, inanç ve davranışların nasıl rasyonalize edileceği konusunda yol göstermektir. Örneğin; bir arkadaşına kaba davranan biri, davranışını doğru sözlülük olarak tanımlarken değerlerinden yararlanmaktadır. (akt.Bilgin ve Araz, 1995).

1.1. Rokeach Değerler Envanteri'nin Tanıtımı

Milton Rokeach tarafından 1967 yılında geliştirilmiştir. Envanterde “amaçsal” ve “araçsal” değerler olmak üzere iki alt boyut ve her bir boyutta 18'er değer yer almaktadır (Bkz. Tablo 1). Amaçsal değerler, yaşamın temel amaçlarını, araçsal değerler ise, bu amaçlara ulaşmada benimsenen davranış tarzlarını ifade etmektedir (Rokeach,1973). *Araçsal değerler*, “geniş görüşlü olmak”, “temiz olmak”, “bağışlayıcı-affedici olmak”, “sorumlu olmak”, “cesaretli olmak”, “bağımsızlık”, “dürüstlük”, “entellektüellik”, “hayal gücü kuvvetli olmak, “hırslı olmak”, “itaatkâr olmak”, “kendini kontrol edebilmek”, “kibar olmak”, “mantıklı olmak”, “muktedir olmak”, “neşeli olmak”, sevecen olmak”, “yardımsever olmak” olarak sayılabilir. *Amaçsal değerler*, “aile güvenliği”, “ahiret selameti”, “barış içinde bir dünya”, “başarı hissi”, “bilgelik”, “eşitlik”, “gerçek dostluk”, “güzellikler dünyası”, “heyecanlı bir yaşam”, “iç huzur”, “kendine saygı”, “mutluluk”, “olgun sevgi”, “özgürlük”, “rahat bir yaşam”, “sosyal onay”, “ulusal güvenlik”, “zevk” olarak sıralanmaktadır. Amaçsal değerler, ben-merkezli veya toplum merkezli olabilir, örneğin; ahiret selameti ve iç huzur ben merkezli değerler iken, güzellikler dünyası ve ulusal güvenlik ise toplum merkezli değerlerdir. Buna karşılık araçsal değerler, ahlâki içerikli veya yeterliliğe ilişkin olabilir; ahlâki değerlerin odak noktası kişilerarası ilişkilerdir, zedelendiğinde ise vicdan azabı veya utanma duygusu uyanırmaktadır. Yeterliliğe dayanan araçsal değerler ise mantıklı olmak, entellektüel olmak gibi kişinin kendisiyle ilgili özelliklerdir (Bilgin, 2003).

İlk formu, 1967 yılında Rokeach tarafından geliştirilmiş olan envanter (Form A), amaçsal ve araçsal olmak üzere toplam 12 değerden oluşmaktadır. Bu çalışma daha sonra geliştirilerek sırasıyla B, C, D ve E formları oluşturulmuştur. Bu araştırmada son revizyon olan E formu üzerinde çalışılmıştır (Rokeach, 1973).

Tablo 1. Rokeach Değerler Envanteri (Form E) Alt Boyutları ve Kapsadığı Değerler

Amaçsal değerler		Araçsal değerler	
A1: aile güvenliği	A10: iç huzur	AR1: bağımsızlık	AR10: kendini kontrol etmek
A2: ahiret selameti	A11: kendine saygı	AR2: başıslayıcılık	AR11: kibarlık
A 3: barış içinde bir dünya	A12: mutluluk	AR3: cesaretli olmak	AR12: mantıklı olmak
A4: başarı hissi	A13: olgun sevgi	AR4: dürüstlük	AR13: muktedir olmak
A5: bilgelik	A14: özgürlük	AR5: entellektüellik	AR14: neşeli olmak
A6: eşitlik	A15: rahat bir yaşam	AR6: geniş görüşlü olmak	AR15: sevecenlik
A7: güzellikler dünyası	A16: sosyal onay	AR7: hırslı olmak	AR16: sorumluluk sahibi olmak
A8: gerçek dostluk	A17: ulusal güvenlik	AR8: hayal gücü kuvvetli olmak	AR17: temizlik
A9: heyecanlı bir yaşam	A18: zevk	AR9: itaatkârlık	AR18: yardımseverlik

Kaynak: Bilgin, 1995.

1.2. Rokeach Değerler Envanteri'nin Orijinal Çalışmasına Ait Güvenirlik-Geçerlik Çalışması Sonuçları

Orijinal test için güvenirlik çalışmaları kapsamında test-tekrar test yöntemi, yapı geçerliğini kapsamında da faktör analizi yöntemi uygulandığı görülmektedir. Test-tekrar test analizi için medyan testi yapılmış ve amaçsal değerler için $Rho = .74$ olduğu belirlenmiştir (189 Kolej öğrencisi için 3 hafta arayla; 32 kişiden oluşan yetişkin grup için 12 hafta arayla ve 77 kişiden oluşan Güney Avustralya'daki kolej öğrencileri için 5 hafta arayla üç ayrı test-tekrar test uygulaması yapılmıştır). Araçsal değerler için 189 kolej öğrencisi üzerinde üç hafta arayla ile yapılan uygulamada $Rho = .65$, Güney Avustralya'daki 77 kişilik kolej öğrencileri için 5 hafta arayla test-tekrar test uygulamasında $Rho = .70$ olarak bulunmuştur (Rokeach, 1973).

Rokeach'ın (1973) 1409 Amerikalı katılımcıdan yararlanarak elde ettiği Rokeach Değerler Envanteri'nin faktör analizi sonuçlarına göre, 36 değer ifadesinin korelasyon matrisinden en yüksek korelasyon değeri $+ .35$ (rahat bir yaşam ile zevk) değerleri arasında, en düşük korelasyon değeri ise $- .32$ (rahat bir yaşam ile bilgelik) değerleri arasında elde edilmiştir. Faktör analizi sonuçlarında, değer ifadeleri arasındaki korelasyon değerlerine göre yedi ayrı faktör grubu tespit edilmiştir.

1. 'Acele değerler'e karşı 'geciktirilen ödül değerleri': Rahat bir yaşam, zevk, temiz olmak, heyecanlı bir yaşam değerlerine karşı bilgelik, iç huzur, mantıklı olmak, kendini kontrol etmek.

2. *'Yarışmacı değerler'e karşı 'dini- ahlâki değerler'*: Mantıklı olmak, hayal gücü kuvvetli olmak, entelektüel olmak, bağımsızlık değerlerine karşı bağışlayıcılık, ahiret selameti, yardımseverlik, temiz olmak.

3. *'Kendini sınırlama değerleri'ne karşı 'kendini genişletme değerleri'*: İtaatkâr olmak, kibar olmak, kendini kontrol etmek, dürüst olmak değerlerine karşı geniş görüşlü olmak, muktedir olmak.

4. *'Sosyal değerler'e karşı 'kişisel yönelim değerleri'*: Barış içinde bir dünya, ulusal güvenlik, eşitlik, özgürlük değerlerine karşı gerçek dostluk, kendine saygı.

5. *'Toplumsallık Değerleri'ne karşı 'aile güvenliği değerleri'*: Güzellikler dünyası, eşitlik, yardımseverlik, hayal gücü kuvvetli olmak değerlerine karşı aile güvenliği, hırslı olmak, sorumluluk sahibi olmak, muktedir olmak.

6. *'Saygı değerleri'ne karşı 'sevgi değerleri'*: Sosyal onay, kendine saygı değerlerine karşı olgun sevgi, sevecen olmak.

7. *'İçsel yönelim değerleri'ne karşı 'dışsal yönelim değerleri'*: Kibar olmak değerine karşı cesaretli olmak, bağımsız olmak (Rokeach, 1973).

Faktör gruplarında, bazı değer ifadeleri sadece tek bir gruba dahil olmakla kalmamakta, korelasyonu yüksek olan başka değer ifadesi gruplarına da dahil olmaktadır (Rokeach, 1973).

2. Araştırmanın Problemi

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye koşullarında güvenilirlik ve geçerliği bulunmakta mıdır?

3. Araştırmanın Amacı

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye koşullarında çeşitli araştırmalarda uygulanarak literatüre katkı sağlamaktır.

4. Ölçeğin Güvenirlik ve Geçerlik İşlem Adımları

4.1. Dilsel Eşdeğerlik

Bilgin ve Araz tarafından 1993 yılında gerçekleştirilmiştir (Bilgin ve Araz, 1995). Dilsel eşdeğerlik çalışmasında Rokeach Değerler Envanteri, Bilgin, Araz ve Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde bulunan

bir öğretim elemanı tarafından incelenerek İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Elde edilen çeviri form yeniden bağımsız bir çevirmen tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Orijinal ve yeni İngilizce form karşılaştırılmış ve anlam farklılıkları bulunmadığı görülmüştür. Türkçe envanterde bulunan tüm sözcük ve tümceler, testin güvenilirlik katsayısını düşürmemek için, Türk kültürüne tanıdık kavramlar olmasına özen gösterilmiştir.

Rokeach Değerler Envanteri için dilsel eşdeğerlik çalışması, 1993 yılında Bilgin ve Araz tarafından yapıldığı ve tatminkâr sonuçlar elde edildiğinden yinelenmemiştir.

5. Araştırma Yöntemi

Rokeach Değerler Envanteri'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması için yapılan güvenilirlik ve geçerlik ölçümleri doğrultusunda korelasyon ve faktör analizi yöntemleri uygulanmıştır.

5.1. Veri Toplama Teknikleri

Makalenin giriş bölümünde ele alındığı gibi değerlerin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullardan, etkilenebileceği düşünülerek, İstanbul ilinde bulunan bir devlet ve bir vakıf üniversitesinde 2007-2008 öğretim yılında Üniversite Seçme ve Yerleştirme puan türleri esasına göre Eşit Ağırlıklı (EA-2), Sayısal (SAY-2), Sözel (SÖZ-2) ve Dil (DİL) puanıyla üniversite sınavını kazanmış, farklı bölümlerde öğrenim gören 17-39 yaş arası, çoğunluğu lisans birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden, toplam (N=283) veri toplanmıştır. Analizlerde 37 öğrencinin verileri güvenilirlik ve geçerlik çalışmasında kullanılmıştır.

Her bir puan türünden çeşitli bölümlerde öğrenim gören öğrenciler uygulamaya dahil edilmiş ve her bir bölümde, örneklem grubunu oluşturan öğrenci sayısı eşit tutulmuştur. Ayrıca uygulama yapılan bölümlerin her iki üniversitede aynı veya yakın dalda olmasına özen gösterilmiştir. Örneklem grubunun %55,8'i devlet üniversitesi, %44,2'si vakıf üniversitesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem grubunun %63,6'sı kız öğrenci, %36,4'ü ise erkektir ve öğrencilerin %62,5'ini 1. sınıf, %35'ini 2. sınıf, %0,4'ünü 3. sınıf ve %52,1'ini 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2.
Çalışma Grubunun Üniversite Türü, Cinsiyet ve Sınıf Değişkenlerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

Üniversite türü	f	%	Cinsiyet	f	%	Sınıf	f	%
Devlet üniversitesi	158	55,8	Kız	180	63,6	1,00	177	62,5
Vakıf üniversitesi	125	44,2	Erkek	103	36,4	2,00	99	35,0
Toplam	283	100,0	Toplam	283	100,0	3,00	1	0,4
						4,00	6	2,1
						Toplam	283	100

5.2. Testin Uygulama Koşulları

İki ayrı listeden oluşan değerler, katılımcılara grup halinde veya bireysel olarak uygulanabilmektedir. Her katılımcı için bağımsız bir test formu verilmekte ve katılımcılardan 1'den 18'e kadar değerleri sıralamaları istenmektedir. Araçsal ve amaçsal değerler listesi ayrı ayrı puanlanmakta ve iki ayrı tür değer puanı elde edilmektedir. Envanterin uygulanma süresi 10 ile 20 dakika arasında değişmektedir. Test, sıralama ölçeği tarzında olduğundan deneklerin araçsal ve amaçsal değer ifadesi listelerini ayrı ayrı ve tüm ifadeleri sıralamaya dikkat etmeleri, bir değer için verdikleri sıra numarasını diğeri için kullanmamaları özellikle vurgulanmalıdır.

6. Bulgular

6.1. Güvenirlilik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Testin güvenilirliğini belirlemek üzere ilk etapta aynı öğrenci gruplarına aynı test iki farklı zamanda verilmiş ve iki ayrı uygulama arasındaki fark olup olmadığını belirlemek üzere nonparametrik Wilcoxon Testi yapılmıştır. Bir testin güvenilir olabilmesi için iki uygulama sonuçları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaması gerekmektedir. Analiz sonuçlarına göre, amaçsal değerlerin ve araçsal değerler listesindeki tüm değerler için anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Bkz. Tablo 3, 4).

Tablo 3.
Rokeach Değerler Testi Amaçsal Değerler Sonuçları İçin Yapılan Wilcoxon Testi Sonuçları

			N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	z	p
A1: ahiret selameti	Ön test-son test e	Negatif sıralar	11	12,32	135,50	-,698	,485
		Pozitif Sıralar	10	9,55	95,50		
		Eşitlik	16				
		Toplam	37				
A2: aile güvenliği	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	12,85	218,50	-,354	,723
		Pozitif Sıralar	11	17,05	187,50		
		Eşitlik	9				
		Toplam	37				
A3: barış içinde bir ddünya	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	21	17,81	374,00	-,969	,332
		Pozitif Sıralar	14	18,29	256,00		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
A4: başarı hissi	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	21	19,45	408,50	-1,910	,056
		Pozitif Sıralar	13	14,35	186,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
A5: bilgelik	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	16,32	277,50	-,344	,731
		Pozitif Sıralar	17	18,68	317,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
A6: eşitlik	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	19,17	287,50	-,452	,651
		Pozitif Sıralar	20	17,13	342,50		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
A7: gerçek dostluk	On test-Son test	Negatif Sıralar	20	15,88	317,50	-,664	,507
		Pozitif Sıralar	13	18,73	243,50		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
A8:güzellikler dünyası	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	16,76	285,00	-,394	,694
		Pozitif Sıralar	15	16,20	243,00		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
A9:heyecanlı bir yaşam	On test-Son test	Negatif Sıralar	19	16,03	304,50	-1,885	,059
		Pozitif Sıralar	10	13,05	130,50		
		Eşitlik	8				
		Toplam	37				

A10: iç huzur	On test-Son test	Negatif Sıralar	20	15,63	312,50	-,912	,362
		Pozitif Sıralar	12	17,96	215,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
A11: kendine saygı	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	12	10,88	130,50	-1,411	,158
		Pozitif Sıralar	15	16,50	247,50		
		Eşitlik	10				
		Toplam	37				
A12: mutluluk	On test-Son test	Negatif Sıralar	15	18,93	284,00	-,232	,816
		Pozitif Sıralar	19	16,37	311,00		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
A13: olgun sevgi	On test-Son test	Negatif Sıralar	14	12,25	171,50	-1,733	,083
		Pozitif Sıralar	18	19,81	356,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
A14: özgürlük	On test-Son test	Negatif Sıralar	12	15,46	185,50	-,694	,487
		Pozitif Sıralar	17	14,68	249,50		
		Eşitlik	8				
		Toplam	37				
A15: rahat bir yaşam	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	15,50	263,50	-,304	,761
		Pozitif Sıralar	16	18,59	297,50		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
A16: sosyal onay	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	17,67	265,00	-,278	,781
		Pozitif Sıralar	18	16,44	296,00		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
A17: ulusal güvenlik	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	16	20,41	326,50	-,189	,850
		Pozitif Sıralar	19	15,97	303,50		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
A18: zevk	On test-Son test	Negatif Sıralar	15	17,90	268,50	-,498	,619
		Pozitif Sıralar	19	17,18	326,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				

Tablo 4.
Rokeach Değerler Testi Araçsal Değerler Sonuçları İçin Yapılan Wilcoxon Testi Sonuçları

			N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	z	p
AR1: bağımsız	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	16	17,97	287,50	-,442	,659
		Pozitif Sıralar	16	15,03	240,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR2: bağışlayıcı	Ön test- sson test	Negatif sıralar	12	20,71	248,50	-,290	,771
		Pozitif Sıralar	20	13,98	279,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR3: cesaretli	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	14	18,11	253,50	-,108	,914
		Pozitif Sıralar	17	14,26	242,50		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				
AR4:dürüst	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	18	14,17	255,00	-,516	,606
		Pozitif Sıralar	10	15,10	151,00		
		Eşitlik	9				
		Toplam	37				
AR5:entellektüel	Ön test- sSon test	Negatif Sıralar	13	18,19	236,50	-,516	,606
		Pozitif Sıralar	19	15,34	291,50		
		Eşitlik	4				
		Toplam	36				
AR6: geniş görüşlü	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	16	16,25	260,00	-,367	,713
		Pozitif Sıralar	17	17,71	301,00		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
AR7: hayal gücü kuvvetli	Ön test- son test	Negatif Sıralar	15	20,10	301,50	-,222	,825
		Pozitif Sıralar	20	16,42	328,50		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
AR8: hırslı	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	14,91	253,50	-,433	,665
		Pozitif Sıralar	13	16,27	211,50		
		Eşitlik	7				
		Toplam	37				
AR9: itaatkar	Ön test-Son ttest	Negatif Sıralar	14	13,00	182,00	-,166	,869
		Pozitif Sıralar	12	14,08	169,00		
		Eşitlik	11				
		Toplam	37				
AR10:kendini kontrol eden	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	13,40	201,00	-,924	,356
		Pozitif Sıralar	16	18,44	295,00		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				

AR11: kibar	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	16,33	245,00	-,059	,953
		Pozitif Sıralar	16	15,69	251,00		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				
AR12: mantıklı	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	16,68	283,50	-,365	,715
		Pozitif Sıralar	15	16,30	244,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR13: muktedir	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	18	15,81	284,50	-,223	,824
		Pozitif Sıralar	16	19,41	310,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
AR14: neşeli	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	18	16,83	303,00	-,731	,465
		Pozitif Sıralar	14	16,07	225,00		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR15: sevecen	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	18,00	270,00	-,741	,459
		Pozitif Sıralar	20	18,00	360,00		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
AR16: sorumluluk ssahibi	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	15,03	255,50	-,147	,883
		Pozitif Sıralar	14	17,18	240,50		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				
AR17: temiz	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	21	15,98	335,50	-1,344	,179
		Pozitif Sıralar	11	17,50	192,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR18: yardımsever	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	14	17,50	245,00	-,357	,721
		Pozitif Sıralar	18	15,72	283,00		
		eşitlik	5				
		Toplam	37				

Sıralama ölçeği türünde olan değerler envanterinin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının bulunması için nonparametrik korelasyon tekniklerinden Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Hem amaçsal hem de araçsal değerler için elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 5’te sunulmuştur. Amaçsal değerler alt testinin 9.(heyecanlı bir yaşam) madde ve 16. madde (sosyal onay) hariç tüm maddeleri için anlamlı korelasyon sonuçları elde edilmiştir (Sd: 36 * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$). En yüksek güvenilirlik katsayısı (Rho= .78) “ahiret selameti” değeri için, en düşük güvenilirlik katsayısı (Rho \approx .13) “heyecanlı bir yaşam” adlı değere aittir.

Araçsal değerler içinde ise 2. (bağımsız), 6. (geniş görüşlü), 7. (hayal gücü kuvvetli), 9. (itaatkar), 12.(mantıklı), 13. (muktedir) ve 16. (sorumluluk sahibi) maddeler istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ortaya koymamıştır (Sd: 36 * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$). En yüksek güvenirlik katsayısı Rho=.62 ile “yardımseverlik”, en düşük güvenirlik katsayısı ise (Rho= .12) “muktedir olmak”a aittir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Amaçsal ve Araçsal Değerleri İçin Yapılan Test-Tekrar Test Korelasyon Sonuçları

Amaçsal Değerler	Rho	p	Araçsal Değerler	Rho	p
A1: ahiret selameti	,781	,000***	AR1: bağımsız	,458	,004**
A2: aile güvenliği	,339	,040*	AR2: bağışlayıcı	,260	,121
A3: barış içinde bir dünya	,588	,000***	AR3: cesaretli	,399	,014*
A4: başarı hissi	,605	,000***	AR4: dürüst	,384	,019*
A5: bilgelik	,424	,000***	AR5: entellektüel	,550	,001***
A6: eşitlik	,493	,000***	AR6: geniş görüşlü	,247	,140
A7: gerçek dostluk	,361	,000***	AR7: hayal gücü kuvvetli	,235	,162
A8: güzellikler dünyası	,444	,006**	AR8: hırslı	,389	,017*
A9: heyecanlı bir yaşam	,128	,434	AR9: itaatkar	,306	,066
A10: iç huzur	,442	,006**	AR10: kendini kontrol eden	,325	,050*
A11: kendine saygı	,626	,000***	AR11: kibar	,470	,003**
A12: mutluluk	,510	,001***	AR12: mantıklı	,266	,111
A13: olgun sevgi	,393	,016*	AR13: muktedir	,120	,516
A14: özgürlük	,547	,000***	AR14: neşeli	,416	,010**
A15: rahat bir yaşam	,398	,015*	AR15: sevecen	,417	,010**
A16: sosyal onay	,154	,362	AR16: sorumluluk sahibi	,287	,085
A17: ulusal güvenlik	,482	,003**	AR17: temiz	,468	,003**
A18: zevk	,237	,158	AR18: yardımsever	,622	,000***

Sd: 36 * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Rokeach Değerler Envanteri'nin orijinal formunun güvenirlik katsayıları genellikle daha yüksektir. Orijinal ve Türkçe form arasında amaçsal değerler bakımından daha az, araçsal değerler bakımından daha fazla sayıda tutarsızlık saptanmıştır. Testin iç tutarlılığının bozulmaması amacıyla tüm değerler güvenirlik ve geçerlik çalışmasına alınmıştır.

6.2. Geçerlik Çalışmasına Ait Bulgular

Geçerlik çalışmalarına puan dağılımının normalliği ve evren parametresinde çok boyutlu bir değişken olup olmadığının sınanması ile başlanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin analizi sonucunda elde edilen $KMO=(.51)$ değeri, çalışma grubunun eleman sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Barlett test sonucunda da $\chi^2= 2989,25$ ($p<.001$) anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuca göre ölçümlenmeye çalışan değişkenin evren parametresinde çok boyutlu bir değişkenden geldiği anlaşılmaktadır. Tablo 6’da, Rokeach Değerler Envanteri’nin Faktör Analizi sonucunda elde edilen madde dağılımları ve faktör yükleri yer almaktadır. Faktör analizinde elde edilen yedi faktör, testin ölçmeyi amaçladığı değerler değişkeninin varyansının toplam 43,336’sını açıklamaktadır. Rokeach Değerler Envanteri’nin yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonuçlarına göre orijinal formun toplamı varyans yüzdesi (%40.8), Türkçe formdan (%43.336) daha düşük bulunmuştur (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6.

Rokeach Değerler Envanteri’nin Yapı Geçerliği İçin Yapılan Faktör Analizi (Varimax Rotated) Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Türkiye Açıklanan varyans yüzdesi	Türkiye Toplamlı varyans yüzdesi	Orjinal Açıklanan varyans yüzdesi	Orjinal Toplamlı varyans yüzdesi
1	2.797	7.771	7.771	8.2	8.2
2	2.383	6.618	14.389	7.8	16
3	2.243	6.231	20.620	5.5	21.5
4	2.164	6.012	26.632	5.4	26.9
5	2.079	5.776	32.408	5.0	31.9
6	1.972	5.477	37.885	4.9	36.8
7	1.962	5.451	43.336	4.0	40.8

Envanterin hem orijinal hem de Türkçe formunda yedi ayrı faktör grubu olarak; Acele Değerler’e Karşı Geciktirilen Ödül Değerleri, Yarışmacı Değerler’e Karşı Dinî-Ahlâkî Değerler, Kendini Sınırlama Değerleri’ne Karşı Kendini Genişletme Değerleri, Sosyal Değerler’e Karşı Kişisel Yönelim Değerleri, Toplumsallık Değerleri’ne Karşı Aile Güvenliği Değerleri, Saygı Değerleri’ne Karşı Sevgi Değerleri, İçsel Yönelim Değerleri’ne Karşı Dışsal Yönelim Değerleri belirlenmiştir. Faktör analizi tablosunda, her faktörün bir değer boyutu temel alınarak pozitif ve negatif faktör yükü belirlenmiştir. Örneğin; Acele Değerler bakımından bir değer (item) pozitif faktör yüklenmişse negatif faktör yükü taşıyan değer de yine Acele

değerler doğrultusunda negatif yükü ifade etmektedir; Geciktirilen ödül değeri bakımından ise aynı değer pozitif faktör yüküne karşılık gelmektedir (Bkz. Tablo 7). Rokeach Değerler Envanteri'nin yapı geçerliğini ölçmek için yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen yedi faktöre göre madde dağılımları şöyle yer almaktadır:

Tablo 7.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkçe Formu Yapı Geçerliği İçin Yapılan Faktör Analizi (Varimax Rotated) Sonucunda Elde Edilen Faktörlere Göre Madde Dağılımları ve Faktör Yükleri (Özet Tablo)

Faktör	İtem	Pozitif faktör yükü	İtem	Negatif faktör yükü	Açıkladığı varyans %
Faktör 1 (Acele değerler/Geciktirilen ödül değerleri)	Rahat bir yaşam	,624	Eşitlik	-,661	7,771
	Zevk	,559	Barış içinde dünya	-,633	
	Sosyal onay	,491	Geniş görüşlü	-,347	
	Yardıms sever			-,299	
Faktör 2 (Yarışmacı değerler/Dini-ahlâkî değerler)	Sevecen	,645	Entellektüel	-,504	6,618
	Neşeli	,639			
	Mutluluk	,442			
	Gerçek dostluk	,366			
Faktör 3 (Kendini sınırlama/ Kendini genişletme)	Bağışlayıcı	,320			6,231
	Sorumluluk sahibi	,538	Olgun sevgi	-,604	
Faktör 4 (Sosyal değerler/Kişisel yönelim değerleri)			Hayal gücü kuvvetli	-,535	6,012
			Bilgelik	-,490	
	Temiz	,420	Bağımsız	-,715	
	İtaatkâr	,356	Cesaretli	-,514	
	Mantıklı	,326			
Faktör 5 (Toplumsallık değerleri/Aile değerleri)	Muktedir	,320			5,776
	Kibar	,313			
	Kendine saygı	,607	Heyecanlı bir yaşam	-,410	
Faktör 6 (Saygı değerleri/ Sevgi değerleri)	İç huzur	,587			5,477
	Kendini kontrol eden	,520			
Faktör 7 (İçsel yönelim değerleri/Dışsal yönelim değerleri)	Özgürlük	,542	Ahret selameti	-,790	5,451
	Başarı hissi	,700	Aile güvenliği	-,542	
Faktör 7 (İçsel yönelim değerleri/Dışsal yönelim değerleri)	Hırslı	,419	Ulusal güvenlik	-,505	5,451
	Güzellikler dünyası	,417	Dürüst	-,500	

Rokeach Değerler Envanteri için gerçekleştirilen kriter geçerliği çalışmasında 37 kişiye hem Rokeach Değerler Envanteri, hem de Türkiye koşullarına göre uyarlanmış, geçerli ve güvenilir olan “Değerlerin Tetkiki Testi” verilmiştir. İki test puanları arasındaki ilişki Spearman-rho formülü hesaplanmıştır (Bkz. Tablo 8,9). Her iki testin itemleri arasında “amaçsal/politik”, “araçsal/kuramsal” ve “araçsal/ekonomik” boyutları hariç anlamlı ilişkiler belirlenmiştir.

Tablo 8.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Amaçsal Değerleri ile Değerlerin Tetkiki Testi Arasındaki İlişkiler Özet Tablosu

Rokeach Değerler Envanteri alt test adı, Değerlerin Tetkiki alt test adı	Alt test no	n	Rho	p
Amaçsal-Kuramsal	A5: bilgelik	37	.389	,050* ,012* ,023* ,032*
	A8: güzellikler dünyası		.422	
	A14: özgürlük		.383	
	A15: rahat bir yaşam		-.364	
Amaçsal-Estetik	A1: ahiret selameti	37	-.559	,000***
	A6: eşitlik		-.372	,028*
	A7: gerçek dostluk		.404	,016*
	A8: güzellikler dünyası		.519	,001***
	A18: zevk		.349	,040*
Amaçsal-Ekonomik	A10: iç huzur	37	-.517	,001***
Amaçsal-Politik	-	37	-	-
Amaçsal-Sosyal	A2: aile güvenliği	37	.422	,012*
	A17: ulusal güvenlik		-.366	,030*
Amaçsal-Dinî	A1: ahiret selameti	37	.768	,000***
	A7: gerçek dostluk		-.439	,008**
	A12: mutluluk		-.337	,047*

Sd: 36 * p<,05 **p<,01 ***p<,001

Tablo 9.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Araçsal Değerleri İle Değerlerin Tetkiki Testi Arasındaki İlişkiler Özet Tablosu

Rokeach Değerler testi Alt test adı. Değerlerin Tetkiki alt test adı	Alt test no	n	Rho	p
Araçsal-Kuramsal	-	37	-	-
Araçsal-Estetik	AR7: hayal gücü kuvvetli	37	.590	,000***
	AR12: mantıklı			
	AR14:neşeli		-.361	033*
			.606	,000***
Araçsal-Ekonomik	-	37	-	-
Araçsal-Politik	AR3: cesaretli	37	-.376	,026*
	AR12: mantıklı		.411	,014*
	AR17: temiz		.330	,050*
Araçsal-Sosyal	AR5: entellektüel	37	-.336	,048* ,006**
	AR13: mukteditir		-.455	,009**
	AR14: neşeli		.435	
Araçsal-Dini	AR15: sevecen	37	-.476	,004**

Sd: 36 * p<,05 **p<,01 ***p<,001

7. Sonuç ve Tartışma

Rokeach Değerler Envanteri'nin güvenilir ve geçerli bir ölçek olarak Türkiye'de kullanılabilmesi için yürütülen güvenilirlik çalışması çerçevesinde öncelikle test-tekrar test yöntemi uygulanmıştır. "Test-tekrar test yöntemi, bir testin aynı gruba belli aralıklarla iki kez uygulanmasıyla elde edilen puanlar arasındaki korelasyon ile açıklanır" (Büyüköztürk, 2011). Test-tekrar testi sonuçlarına göre Rokeach Değerler Envanteri'in iki ayrı uygulamasından elde edilen puanlar ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye'de elde edilen güvenilirlik katsayısı envanterin orijinal formunun güvenilirlik katsayılarından daha yüksektir. Ayrıca envanterin Türkçe formunda amaçsal değerler bakımından daha az, araçsal değerler bakımından daha fazla sayıda tutarsızlık saptanmıştır ancak envanterin iç tutarlılığının bozulmaması gereği dikkate

alınarak orijinal formdaki tüm değerler Türkçe forma alınmıştır. Envanterin orijinal ve Türkçe formları arasında özellikle araçsal değerler bakımından görülen güvenilirlik farklarının Türk ve Amerikalı örneklem grubunun değerleri kültürel özelliklerinin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayvalıoğlu (1978) Türkiye ve A.B.D arasındaki değer farklarını ele aldığı araştırmasında, kırsal ve kentsel yerleşim bölgelerindeki farklı sosyo-ekonomik statü ve yaş gruplarından seçilmiş katılımcıdan oluşan Türk örnekleme ile Amerikalı örneklem grubunun değer sıralaması farklarını incelemiştir. Ayvalıoğlu, 1409 Amerikalı katılımcıya ve 151 Türk katılımcıya Rokeach Değerler Envanteri uygulamıştır. Değerler sıralamasında, amaçsal değerler bakımından Türk katılımcılar için en önemli üç değer; “milli güvenlik” (ulusal güvenlik), “aile güvenliği” ve “dini olgunluk” (ahiret selameti) değerleridir. Amerikalı katılımcılar için ise en önemli üç değer; “barış içinde bir dünya”, “aile güvenliği” ve “özgürlük” değerleri olarak sıralanmaktadır. Araçsal değerler bakımından öncelikler sıralandığında; Türk katılımcılar için “kendine hakim olmak” (kendini kontrol etmek), “sorumluluk sahibi olmak” ve “cesaretli olmak” ilk üç değeri oluşturmaktadır; Amerikalı katılımcılarda ise “dürüstlük”, “sorumluluk sahibi olmak” ve “hırslı olmak” değerleri ilk üç sırada yer almaktadır (akt.Durmuş, 1996). Türk ve Amerikalı katılımcılar arasında değer önceliklerindeki farklılık bu çalışmada göze çarpmaktadır. Ayrıca “Hırslı olmak” araçsal değeri Ayvalıoğlu’nun araştırmasında Amerikalı katılımcılar için ilk 3 sırada, öncelikli görülürken Çalışkur’un (2008) üniversite öğrencilerinin değerlerini ele aldığı araştırmasında son 3 sıradaki değerler arasında bulunmaktadır.

Ayrıca herhangi bir değerın anlamı da sosyo-kültürel etmenler ve başka muhtemel etmenlere bağlı olarak farklı algılanabilir. Ayvalıoğlu (1978), kendi araştırmasındaki Türk araştırma grubu ile A.B.D’li araştırma grubu arasındaki değer farklarını dini ve kültürel etmenlere, benzerlikleri ise Türkiye’nin modernleşme sürecine bağlamıştır (akt.Durmuş, 1996). Kağıtçıbaşı (2007) da kültüre ilişkin çeşitli tanımlar içinde “paylaşılan sembol ve değerler” ve “davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü” tanımlarına da yer vererek değer ve normların kültürel temelini vurgulamaktadır.

Değerler, belirli bir toplum içinde de zaman ve sosyo-kültürel ve başka muhtemel değişkenlere bağlı olarak da farklılaşabilir. Çileli ve Tezer’in (1998), Rokeach Değerler Envanteri’nden yararlanarak Türk üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri ve değer yönelimlerini ele aldıkları çalışmada, 285 üniversite öğrencisinin genel dağılımı içinde en önemli amaçsal değerler, “aile güvenliği”, “iç huzur”, “mutluluk” ve “kendine saygı” olarak belirlenmiş; en az önemli amaçsal değerler “rahat bir yaşam”, “heyecanlı bir yaşam”, “güzellikler dünyası” ve “ulusal

güvenlik” olarak tespit edilmiştir. En önemli araçsal değerler “özgürlük”, “dürüstlük”, “cesaretli olmak” ve “affedicilik” (bağışlayıcılık) olarak yer almakta; en az önemli araçsal değerler ise “temizlik”, “hayal gücü kuvvetli olmak”, “hırslı olmak” ve “itaatkarlık” biçiminde sıralanmaktadır. Çalışkur’un (2008) araştırmasında, Çileli ve Tezer’in araştırmasında olduğu gibi ilk 3 amaçsal değer aynı şekilde yer almaktadır; ancak en son sırada yer alan değerler açısından Çalışkur’un araştırmasında “heyecanlı bir yaşam”, “zevk” ve “güzellikler dünyası” bulunmakta ve böylece iki çalışmada bazı farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Araçsal değerler ele alındığında, Çalışkur’un araştırmasında “dürüstlük”, “mantıklı olmak” ve “sorumluluk sahibi olmak” ilk 3 sırada tercih edilen değerlerdir; Çileli ve Tezer’in araştırmasıyla karşılaştırıldığında sadece “dürüstlük” değerinin önce tercih edilen değerler arasında sıralamasının değişmediği diğer iki öncelikli değer ise değiştiği görülmektedir. Çalışkur’un araştırmasında son 3 sırada bulunan araçsal değerler “itaatkarlık”, “muktedir olma” ve “hırslı olmak”tır; Çileli ve Tezer’in araştırmasında ise 1 değer hariç “hırslı olmak” ve “itaatkarlık” son değerler arasında sıralanmaktadır.

Geçerlik analizlerinde kullanılan yöntemlerden biri, yapı geçerliğini belirlemek üzere yapılan Faktör Analizi’dir (Büyüköztürk, 2011). Rokeach Değerler Envanteri’nin Türkiye geçerlik çalışmaları dahilinde, istatistiksel analizlerde bulunan puan dağılımının normalligi ve evren parametresinde çok boyutlu bir değişken olup olmadığının sınanması sonucunda elde edilen değer, çalışma grubunun eleman sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Yine geçerliğin sınanması için yapılan Barlett test sonucunda da anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuca göre ölçümlenmeye çalışan değişkenin evren parametresinde çok boyutlu bir değişkenden geldiği anlaşılmaktadır. Rokeach Değerler Envanteri’nin yapı geçerliği için yapılan faktör analizinde yedi faktör grubuna bağlı faktör yükleriyle anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Ancak Türkiye ve orijinal faktör analizi sonuçları karşılaştırıldığında faktör yüklerine göre dağılan değerler, orijinal formda Türkiye formundan daha farklı bir profil göstermektedir. Her bir faktör tek tek ele alındığında orijinal formda Türkiye formunda faktör gruplarına yüklenen değerler birbirinden farklıdır. Sadece Faktör 1’deki Acele değerler/Geciktirilen ödül değerleri bazında rahat bir yaşam ve zevk değerlerinin pozitif yüklü anlamlı ilişki göstermesi her iki formda da ortaktır. Faktörlere bağlı değerlerin bu derece farklılık göstermesi, değerlere yüklenen anlamların kültürlere göre farklı olmasına bağlı olabileceği düşünülmekle beraber, çalışmada ortaya çıkan bu farklılığın ayrıca araştırılması gereği de bulunmaktadır.

Geçerlik çalışması çerçevesinde ayrıca Rokeach Değerler Envanteri'nin kriter geçerliği ölçülmüştür. Bir testteki puanların belirli bir ölçüt ilişkisini ortaya koyan yöntemlerden biri ölçüt bağımlı (kriter geçerliği) geçerliktir (Büyüköztürk, 2011). Rokeach Değerler Envanteri'nin orijinal el kitabında yer almayan ancak, Türkçe formu için gerçekleştirilen kriter geçerliği çalışmasında toplam 37 kişiye hem Rokeach Değerler Envanteri, hem de Türkiye koşullarına göre uyarlanmış, geçerli ve güvenilir olan “Değerlerin Tetkiki Testi” verilmiştir. Geçerlik çalışması çerçevesinde, Rokeach Değerler Envanteri ile Değerlerin Tetkiki Testi alt boyutları arasında yer alan bazı değerler bakımından anlamlı ilişkiler elde edilirken, testlerin amaçsal-politik alt boyutları ve araçsal-ekonomik alt boyutları arasında bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Rokeach Değerler Envanteri ile Değerlerin Tetkiki Testi arasında değer özellikleri bakımından benzerlikler olmakla birlikte, amaçsal değer boyutu ile politik değer boyutu arasında, araçsal değer boyutu ile ekonomik değer ve araçsal değer boyutuyla kuramsal değer boyutu arasında ilişki bulunmamasının muhtemel kaynaklarının yine araştırmacılar tarafından ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Değerlerin Tetkiki Testi 2007 yılında Özden'in üniversite öğrencilerinin değerlerini incelediği araştırmasında kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; cinsiyet değişkenine göre üniversite öğrencilerinin değerleri arasında anlamlı farklılık elde edildiği görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin “ekonomik” değerleri erkek öğrencilerde öncelikli görülürken ($p<0.05$), üniversite öğrencilerinin “estetik” değerleri kız öğrencilerde öncelikli yer almaktadır ($p<0.001$) (Özden, 2007).

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye'de yürütülen dilsel eşdeğerlik, güvenilirlik ve geçerlilik sonuçlarına göre envanterin orijinal formundaki gibi, kapsam sınırları içinde araçsal ve amaçsal boyutlarda değerleri ölçme gücüne sahip olarak uygulanabileceği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Bilgin, N. ve Araz, A. (1995). Rokeach Değer Envanteri, N. Bilgin (Ed.), *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Bilsky, W.& Koch, M. (2000). On the content and structure of values: Universals or methodological artefacts? J. Blasius, J. Hox, E. deLeeuw ve P. Schmidt (Eds.), *Social Science Methodology in the New Millennium Proceedings of the Fifth International Conference on Logic and Methodology*, Cologne.
- Büyüköztürk, Ş.(2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Cantez, E. (1977). Kişilik Gelişmesinde Kültür, Çevre ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerden Etkilenme, yayınlanmamış doçentlik tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübî Psikoloji Kürsüsü İstanbul.
- Çalışkur, A. (2008). Üniversite öğrencilerinin yaşam değerleriyle kişilik özellikleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çileli, M. ve Tezer, E. (1998). Life and value orientations of Turkish university students. *Adolescence*, 33 (129), 219-228.
- Durmuş, Ç. (1996). Değerlerin meslek grupları açısından incelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. (2. basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hitlin, S. & Piliavin, J.A. (2004). Values: Reviving a domant concept. *Annual Review of Sociology*, 302 (1), 359-393.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan-Aile- Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*:(10. Basım). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Kültürel Psikoloji*. (3. Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kuşdil, E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Özden, M.S. (2007). 20-24 yaş arası üniversite öğrencilerinin ve nevroitik öğrencilerin değerler açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgül, İ.E. (2003). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.